

En Svanshalsbo som slutade på stupstocken

Av Paul Karlsson

Än i dag kan man få höra de äldre berätta om stråtrövarna Hjert och Tector, som intog en dominerande plats i 1800-talets kriminalhistoria. Tector, vars fullständiga namn var Conrad Pettersson — Lundkvist — Tector, föddes i Rehnstad, Svanshals, 30 april 1838. Fadern, statdrängen Peter Tector, var av tatarsläkt och ökad i trakten. Han undergick bl. a. kyrkoplikt i Svanshals, och såväl han som sonhustrun straffades för flera resor stöld.

Både Conrad och en broder gick i föräldrarnas fotspår, och stryk hjälpte inte. Enligt dagbok för Svanshals skola så agades gossen Tector fyra gånger på en månad och fick tretton anmärkningar för försumlighet.

1855 straffades Conrad för snatteri i Jönköping och 1857 blev det fängelse på vatten och bröd i Linköping. Han återvände till hemsocknen, var ett tag statdräng i Svanegården och gifte sig med en flicka från Kyleberg, med vilken han fick två barn. Stor charmör, som han var, hade han också barn utanför äktenskapet. 1863 övergav han familjen och flyttade till Stockholm. Efter några korta försök som murare blev han förbrytare på heltid. Han åkte fast för diverse grövre brott och dömdes till fängelse och förlust av tio års medborgerliga rättigheter.

Under Långholmsvistelsen blev Tector bekant med smålänningen Hjert, som hade en tioårig verksamhet som tjuv och bedragare bakom sig. Han hade suttit i fängelse flera gånger och även undergått spöslitningsstraff. De båda kumpanerna kom överens om att efter frigivandet utföra den stora kuppen, som skulle göra dem rika, varefter de skulle bege sig till Amerika.

Den stora kuppen en besvikelse

Den stora kuppen borde ske mot en postdilgens, som vid denna tid ofta förde stora värden med sig. Lämpligaste platsen för ett bakhåll ansåg man de mörka smålandsskogarna vara. En rekognoscering i Hjerts hembygd gav dock inte de önskade förutsättningarna, varför man begav sig norrut igen. Under dessa turer försörjde man sig på det enda näringsfång man nu kände till. Ett inbrott i Vadstena gav bl. a. kläder i utbyte, så att Tector vid ett besök i hemmet i Svanshals kunde stoltsera med mörka byxor, ljus skinnväst och en rock av grön korderoj — en ståtlig karl tyckte de imponerade släktingarna.

Det blev Södermanland som skulle få släppa till skådeplatsen för Hjert och Tectors största brott, som också blev deras största misstag. Natten till den 31 augusti 1874 låg de i bakhåll vid Nafsta för diligensen mel-

Conrad Tector var från Svanshals.

Hjert kom från Småland.

lan Malmköping och Eskilstuna. De hade noga planlagt kuppen och låg beredda vid en grind på var sin sida av vägen, utrustade med stulna bössor och egenhändigt stöpta kulor. Vid den aktuella tidpunkten närmade sig en skjuts. När kusken hoppade av för att öppna grinden, inledde Tector skottlossningen, men bommade. Hjert siktade bättre och träffade den chockade kusken i halsen. Döden torde ha varit ögonblicklig. En stövtväxt man sträckte sig nu ut ur diligensen och försökte fatta tömmarna. Tector träffade honom i armen. Den skadskjutne ropade på hjälp. Hjert sköt två skott mot vagnen, och det hördes ett vrål av smärta. Återstod nu att försäkra sig om bytet. Det blev en chock när de upptäckte vilket fruktansvärt misstag de begått. Det var inte postdiligensen utan ett privat åkdon. Där fanns inga pengar. När hovslag förkunnade att den riktiga postdiligensen närmade sig, flydde de båda mördarna i panik.

Den svårt sårade passageraren visade sig vara en civilingenjör Herman Uppmark. Trots svåra smärtor kunde han ge en del upplysningar, innan han avled dagen därpå. En minnessten utmärker i våra dagar platsen, där ingenjören och hans kusk fick släppa livet till.

Kupp mot banken i Oskarshamn

Det blev alltså ingen Amerikaresa för Hjert och Tector. De flydde in i Östergötland, stal häst och vagn hos kyrkoherden i Kristberg och begav sig neråt Småland igen. Nu gällde det att skaffa pengar till Amerikaresan på något annat sätt. Banken i Oskarshamn skulle få släppa till dem. Efter ett mödosamt inbrott stod de inför fyra väl låsta kistor. De tog med sig den lättaste, som öppnades med järnspett ute på en åker. Besvikelsen blev än en gång oerhörd. Kistan innehöll bara papper, reverser och växlar för miljonbelopp, men för de båda tjuvarna helt värdelösa.

Nu föreslog Tector en turné till Gotland, som han väl kände till efter ett tidigare besök, då han även straffats där för diverse brott. Efter en månads stöldturné på ön återvände Hjert och Tector till fastlandet i en stulen båt. De begav sig till Stockholm, där de nu var efterlysta, men ingen misstänkte dem ännu för dubbelmordet. Det var myndigheterna i Visby, som ville komma till tals med dem.

Infångade och dömda till döden

Hjert infångades på Liljeholmens station av tre poliser under dramatiska omständigheter. Såväl knivar, stenar och diverse andra tillhyggen kom till användning. Tector upptäcktes vid Södertälje central. Flera poliser jagade honom mot Järnahället. När han upphanns hotade han att skjuta poliserna men avväpnades efter ett handgemäng och tillfångatogs.

Mördarna rannsakades först i Stockholm. När man upptäckte att de var skyldiga till dubbelmordet fördes de till Nyköping för rannsaking. Därefter gick turen till Oskarshamn och Visby, vars häradsrätter ju hade en del otalt med de båda förbrytarna. Det hela kunde bara sluta på ett sätt. Båda dömdes till döden. Båda sökte nåd men fick avslag. Avrättningarna bestämdes äga rum i maj 1876.

Tectors bödel fick hugga tre gånger

Tector avrättades på Gotland. 500 man bildade spetsgård. Åskådarnas antal beräknades till 1.000 personer. Bödeln hette Stejnich, även han östgöte, hämtad från Nässja gård, där han var fodermarsk med Vadstena skarprättarjobb som bisyssla. Det var länge sedan han utfört någon avrättning, och han försökte bota sin nervositet med brännvin. Första hugget träffade i axeln. Nästa hugg tog i nacken men det var inte nog kraftigt. En tredje gång fick Stejnich höja sin blodiga bila, innan huvudet skildes från kroppen. Bland åskådarna uppstod tumult, såväl kvinnor som män lär ha svimmat. Kanske det låter barmhärtigare, som någon antagit, att Tector dött av skräck redan innan första hugget.

Hjerts avrättning, som ägde rum norr om Malmköping i Södermanland, blev också dramatisk. Visserligen träffade skarprättaren där i första hugget, men efterspelet blev så mycket ohyggligare, beroende på den gamla föreställningen om de magiska egenskaperna hos en avrättads blod. Här ett citat ur Aftonbladets referat: "...upphämtandet av den avrättades blod, som dracks ur skedar och flaskor av en mängd ur den råa hopen, vilka då detta slutligen förvägrades dem och liket var lagt i kistan, gingo upp på schavotten och avskrapade de sista dropparna från stupstocken med fingrarna, för att åtminstone få något i sina medförda flaskor..."

De skrämmande scenerna vid Hjerts och Tectors avrättningar resulterade redan året därpå i en kunglig förordning om att avrättningar ej längre fick vara offentliga folknöjen. Avrättningarna satte också fart på diskussionerna om dödsstraffets vara eller icke vara, men det skulle dröja ända till 1910 innan den sista avrättningen ägde rum i Sverige.